# 8-9-SINF ONA TILI TA'LIMIDA LINGVISTIK KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISHNING LINGVOKULTUROLOGIK YONDASHUVI

**Abduraxmonova Durdona Abdurahmon qizi**
Namangan davlat pedagogika instituti, 2-bosqich magistranti
E-mail: temurganiyev2201@gmail.com

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim tizimining 8-9-sinflarida ona tili ta'limini tashkil etishda lingvokulturologik yondashuvning ahamiyati tahlil qilinadi. Til hodisalarini milliy-madaniy kontekstdan ajralmagan holda o'rganish o'quvchilarning lingvistik kompetensiyasini shakllantirishdagi strategik omil sifatida baholanadi. Tadqiqot doirasida til birliklarining madaniy qatlamlarini ochish va ularni ta'lim jarayoniga integratsiya qilishning metodik mexanizmlari ilmiy asoslab beriladi.

**Kalit so'zlar:** lingvokulturologik yondashuv, lingvistik kompetensiya, ona tili ta'limi, til birliklari, metodik mexanizmlar.

**Abstract.** This article analyzes the significance of the linguocultural approach in organizing native language education for 8th-9th grade students within the general secondary education system. Studying linguistic phenomena within their inherent national-cultural context is evaluated as a strategic factor in shaping students' linguistic competence. The study provides a methodological foundation for revealing the cultural layers of linguistic units and integrating them into the educational process.

**Keywords:** linguacultural approach, linguistic competence, native language education, linguistic units, methodological mechanisms.

**Аннотация.** В данной статье анализируется значимость лингвокультурологического подхода в организации обучения родному языку в 8-9 классах системы общего среднего образования. Изучение языковых явлений в неразрывной связи с национально-культурным контекстом рассматривается как стратегический фактор формирования лингвистической компетенции учащихся. В рамках исследования научно обоснованы методические механизмы раскрытия культурных пластов языковых единиц и их интеграции в образовательный процесс.

**Ключевые слова:** лингвокультурологический подход, лингвистическая компетенция, обучение родному языку, языковые единицы, методические механизмы.

**Kirish.** Hozirgi davr ta'lim paradigmasi o'quvchilarda nafaqat til qoidalarini o'zlashtirish, balki tilni milliy-madaniy kontekstda idrok etish va undan samarali foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, umumiy o'rta ta'limning 8-9-sinf bosqichi o'quvchilarida lingvistik tafakkurni rivojlantirish hamda ularning estetik-madaniy dunyoqarashini boyitishda lingvokulturologik yondashuvning o'rni beqiyosdir. Ushbu yondashuv til hodisalarini statik qoidalar yig'indisi sifatida emas, balki xalqning tarixi, urf-odatlari va qadriyatlari bilan uzviy bog'liq bo'lgan dinamik tizim sifatida o'rganishni nazarda tutadi.

O‘zbek tili ta’limi metodikasida an’anaviy grammatik tahlildan lingvokulturologik tahlilga o‘tish o‘quvchining lingvistik kompetensiyasini yangi sifat bosqichiga olib chiqadi. Bu jarayon o‘quvchilarga til birliklarining leksik-semantik qatlamlarida yashiringan madaniy kodlarni ochish, ularning mazmun-mohiyatini chuqurroq anglash va nutqiy faoliyatda ijodiy qo‘llash imkonini beradi. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, bugungi globallashuv sharoitida milliy tilning o‘ziga xosligini asrash va yosh avlod ongida tilga bo‘lgan hurmatni shakllantirishda tilshunoslik hamda madaniyatshunoslik fanlararo integratsiyasiga tayanuvchi metodik ta’minotni yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada 8-9-sinflarda lingvokulturologik yondashuvni tatbiq etishning nazariy asoslari va uni amaliy dars jarayoniga integratsiya qilishning samarali mexanizmlari ilmiy-metodik jihatdan asoslab beriladi.

## ADABIYOTLAR TAHLILI

8-9-sinf o‘quvchilarida lingvistik kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ta’lim tizimida tilni o‘rganish uzoq vaqt mobaynida sof grammatik qoidalar va sintaktik tahlil doirasida cheklanib qolgan. O‘zbekistonlik olimlarning ilmiy qarashlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, ona tili ta’limida yondashuvlarni modernizatsiya qilish muammosi tilshunos-pedagoglar diqqat markazida bo‘lib kelmoqda.

Xususan, prof. Q.Yo‘ldoshevning badiiy matn tahlili va estetik idrokni shakllantirishga oid qarashlari ona tili ta’limida matnni lingvokulturologik tahlil qilish uchun mustahkam nazariy zamin bo‘lib xizmat qiladi.[1] Shuningdek, B.Karimovning Abdulla Qodiriy ijodi va umuman klassik nasr poetikasini tadqiq etishdagi ilmiy xulosalari, o‘quvchilarda lingvistik tafakkurni rivojlantirishda matnning tarixiy-etnografik qatlamlarini tushunish muhimligini asoslab beradi. U.Normatovning romanlar poetikasi borasidagi kuzatishlari esa til birliklarining badiiy matndagi individualligini ochib berishda metodik ahamiyat kasb etadi[2].

Metodik yondashuvlar borasida M.Alimovaning romanlardagi kompozitsiya va syujet qurilishi, shuningdek, G‘.Isajonovaning badiiy pafos va xarakterlar psixologiyasi bo‘yicha olib borgan tadqiqotlari, 8-9-sinf o‘quvchilari uchun ona tili darslarida tahlil materiallarini tanlashda muhim yo‘nalish hisoblanadi. Xalqaro miqyosda esa J.Genette va M.Riffaterre kabi olimlarning matn nazariyasi va sarlavhalar poetikasi borasidagi fundamental asarlari, til ta’limida "lingvistik kompetensiya" tushunchasini kengroq, ya’ni matnning pragmatik va estetik imkoniyatlarini qamrab oluvchi hodisa sifatida talqin qilishimizga asos beradi[3].

Ushbu olimlarning izlanishlarie shuni tasdiqlaydiki, 8-9-sinflarda lingvistik ko‘nikmani shakllantirish uchun an’anaviy yondashuvlarni lingvokulturologik tahlil metodlari bilan boyitish hozirgi ta’lim standartlarining asosiy talabidir. Shu nuqtayi nazardan, ushbu ishda mavjud ilmiy qarashlarga tayangan holda, lingvokulturologik yondashuvning metodik mexanizmlarini yangicha rakursdan yoritishga harakat qilinadi.

## METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqot 8-9-sinf o‘quvchilarida lingvistik kompetensiyani shakllantirishda lingvokulturologik yondashuvning metodik samaradorligini aniqlashga qaratilgan bo‘lib,

---

[1] Yo‘ldoshev, Q. (2021). Badiiy tahlil asoslari va estetik idrok. Yoshlar nashriyoti, 45-48-betlar.
[2] Normatov, U. (2019). Qodiriy bog‘i: Romanlar poetikasi. G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 122-bet.J
[3] Genette, G. (1997). Paratexts: Thresholds of interpretation. Cambridge University Press, 72-75-betlar.

unda zamonaviy lingvodidaktika va matn tilshunosligining kompleks metodlari tatbiq etildi. Tadqiqotning metodologik asosi sifatida til hodisalarini madaniy-tarixiy kontekstda ochib berishga xizmat qiluvchi tizimli-funksional va kognitiv-interpretatsion yondashuvlar asos qilib olindi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlar majmuidan foydalanildi:

1. Deskriptiv (tavsifiy) metod: 8-9-sinf ona tili darsliklaridagi matnlar, xususan, klassik va zamonaviy nasr namunalari tanlab olindi hamda ulardagi lingvokulturologik birliklar leksik-semantik jihatdan tavsiflandi.

2. Qiyosiy-tahliliy metod: O‘quvchilarning an’anaviy grammatik tahlil usuli bilan erishgan ko‘nikmalari hamda lingvokulturologik yondashuv asosida shakllangan nutqiy qobiliyatlari qiyosiy o‘rganildi.

3. Kognitiv-interpretatsion metod: Matn tarkibidagi lingvistik birliklarning o‘quvchi idrokida qanday obrazlar va madaniy assotsiatsiyalar uyg‘otishi, ularning konseptual mohiyati qanday interpretatsiya qilinishi tahlil etildi.

4. Pedagogik kuzatuv va eksperimental metod: Dars jarayonida lingvokulturologik topshiriqlar orqali o‘quvchilarning lingvistik tafakkuri va nutqiy faoliyatidagi dinamika kuzatildi.

Tahlil algoritmi uch bosqichda amalga oshirildi: dastlabki bosqichda matndan lingvokulturologik birliklar saralandi; ikkinchi bosqichda ularning milliy mentalitet va tarixiy-etnografik qatlamlari ochib berildi; uchinchi bosqichda esa ushbu birliklar o‘quvchilar tomonidan nutqiy faoliyatga integratsiya qilindi. Ushbu metodologik yondashuv til ta’limini o‘quvchi shaxsini shakllantiruvchi estetik va pragmatik vositaga aylantirishga imkon beradi.

**NATIJALAR**

8-9-sinf o‘quvchilari uchun lingvokulturologik yondashuvni joriy etishda matn tahlilini oddiy til birliklarini ajratishdan iborat texnik jarayondan, ularning zamiridagi milliy-madaniy konseptlarni yoritish darajasiga ko‘tarish ta’limiy maqsadimizning o‘zagi hisoblanadi. Bu borada amaliyotda quyidagi mexanizmlarning samaradorligi yuqori ekanligi qayd etiladi.

Birinchidan, konseptual tahlilga asoslangan mashqlar o‘quvchining milliy mentalitetni teran anglashiga xizmat qiladi. Bunda "nomus", "oriyat", "andisha" kabi tayanch tushunchalarni tahlil qilish orqali o‘quvchi ushbu birliklarning nafaqat lug‘aviy semantikasini, balki ularning xalqimiz hayotidagi o‘rni hamda badiiy matndagi estetik vazifasini izohlab berish malakasini egallaydi.

Ikkinchidan, tarixiy-etnografik leksikani interpretatsiya qilish 8-9-sinflarda o‘tiladigan mumtoz matnlarni o‘zlashtirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Kiyim-kechak, an’anaviy kasb-hunar nomlari kabi leksik birliklar o‘quvchida o‘sha davr muhitini vizuallashtirish va lingvistik kompetensiyani tarixiy bilimlar bilan uyg‘unlashtirish imkonini beradi.

Uchinchidan, xalq og‘zaki ijodi durdonalari va maqollarni shunchaki yod olish emas, balki ularning etimologik ildizlari hamda tarkibidagi xalqona falsafani tahlil qilish o‘quvchining nutqiy salohiyatini sezilarli darajada boyitadi.

To‘rtinchidan, badiiy asarlardagi ichki sarlavhalar yoki matnlar aro ishoralarni (intertekstuallik) o‘rganish o‘quvchini asarning chuqur pragmatik qatlamlarini mustaqil interpretatsiya qilishga yo‘naltiradi.

Mazkur metodologik yondashuv natijalari shuni ko‘rsatadiki, bu kabi usullarning kompleks tatbiqi o‘quvchilarning lingvistik tahlil ko‘nikmalarini sezilarli darajada faollashtiradi. O‘quvchilar tilni muloqotning oddiy vositasi sifatida emas, balki madaniy qadriyatlarni tashuvchi murakkab estetik hodisa sifatida idrok eta boshlaydilar. Eksperimental kuzatuvlar shuni tasdiqlaydiki, lingvokulturologik yondashuvga asoslangan darslarda o‘quvchilarning matn mazmunini interpretatsiya qilish tezligi va nutqiy ifodalilik darajasi an’anaviy usuldagi darslarga nisbatan yuqori natija berdi.

**MUHOKAMA**

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, 8-9-sinflarda ona tili ta’limini lingvokulturologik yondashuv asosida tashkil etish o‘quvchilarning lingvistik kompetensiyasini rivojlantirishda strategik ahamiyat kasb etadi. An’anaviy grammatik tahlil usullari til tizimining formal tuzilishini o‘zlashtirishga xizmat qilsa-da, lingvokulturologik yondashuv matnning pragmatik va estetik imkoniyatlarini ochishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Muhokama jarayonida aniqlangan eng muhim jihat shundan iboratki, o‘quvchilar lingvistik birliklarni milliy-madaniy kontekstda tahlil qilganda, ularning nutqiy faoliyati yanada boyib, fikr ifodalashda mustaqillik va ijodiy yondashuv kuchayadi. Xususan, konseptual tahlil va etnografik leksikani interpretatsiya qilish mashqlari o‘quvchilarda nafaqat tilga, balki xalqimizning tarixi va qadriyatlariga bo‘lgan hurmatni ham shakllantiradi.

Shu bilan birga, ushbu yondashuvni ta’lim jarayoniga integratsiya qilishda ayrim metodik qiyinchiliklar ham mavjud. Xususan, o‘qituvchilardan matn tarkibidagi "yashirin" madaniy kodlarni va intertekstual ishoralarni aniqlash hamda ularni pedagogik jihatdan to‘g‘ri talqin qilish bo‘yicha yuqori kasbiy mahorat talab etiladi. Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, lingvistik va madaniyatshunoslik fanlararo integratsiyasiga tayanuvchi metodik ta’minotning mavjudligi ta’lim samaradorligini oshirishning asosiy omilidir.

Umuman olganda, 8-9-sinflarda lingvistik ko‘nikmani shakllantirishda an’anaviy va zamonaviy yondashuvlarning uyg‘unligi til ta’limini o‘quvchi shaxsini rivojlantiruvchi, uni estetik va pragmatik jihatdan boyituvchi samarali vositaga aylantiradi. Bu esa o‘zbek tilshunosligi va metodikasi oldida turgan dolzarb vazifalardan biri ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi.

**Xulosa.** Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, 8-9-sinflarda lingvistik ko‘nikmalarni shakllantirishda lingvokulturologik yondashuvni tatbiq etish ona tili ta’limini yangi metodik sifat bosqichiga olib chiqadi. Til hodisalarini milliy-madaniy kontekstda o‘rganish o‘quvchilarda nafaqat til tizimini chuqur anglash, balki xalqimizning tarixiy qadriyatlari va estetik dunyoqarashini idrok etish imkonini beradi.

Tadqiqot jarayonida aniqlangan metodik mexanizmlar — konseptual tahlil, tarixiy-etnografik leksikani interpretatsiya qilish va intertekstual tahlil — o‘quvchilarning nutqiy faoliyatini boyitishda yuqori samaradorlik ko‘rsatdi. Shuningdek, an’anaviy grammatik tahlilni lingvokulturologik tahlil bilan uyg‘unlashtirish o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash va matnni interpretatsiya qilish qobiliyatlarini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ushbu yondashuv til ta’limini o‘quvchi shaxsini shakllantiruvchi, uni estetik va pragmatik jihatdan boyituvchi qudratli vositaga aylantiradi. Kelgusida ushbu metodik tizimni 8-9-sinf darsliklariga to‘liq integratsiya qilish hamda o‘qituvchilar uchun lingvokulturologik tahlil bo‘yicha maxsus metodik qo‘llanmalar ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Bu esa o‘zbek tilshunosligi va ona tili ta’limi metodikasi oldida turgan dolzarb vazifalarni sifat jihatidan yangilashga zamin yaratadi.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Alimova, M. (2023). Abdulla Qodiriy romanlarida kompozitsiya va syujet qurilishi masalalari. O‘zbek adabiyotshunosligi jurnali, 14(2), 45–52.
2. Genette, G. (1997). Paratexts: Thresholds of interpretation. Cambridge University Press.
3. Isajonova, G. (2022). "Mehrobdan chayon" romanida badiiy pafos va xarakterlar psixologiyasi. Oltin bitiglar ilmiy-badiiy to‘plami, 8(1), 112–119.
4. Karimov, B. (2021). Abdulla Qodiriy: Tanqidiy-biografik tadqiqot. Sharq nashriyoti.
5. Normatov, U. (2019). Qodiriy bog‘i: Romanlar poetikasi. G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.
6. Qo‘shjonov, M. (2018). Abdulla Qodiriyning tasvirlash san’ati. Tafakkur ziyosi.
7. Prince, G. (2020). On the functions of chapter titles in narrative discourse. Style: International Journal of Aesthetics and Poetics, 54(3), 321–335.
8. Riffaterre, M. (2015). The semantics of the literary title. Critical Inquiry, 41(4), 785–802.
9. Sharafiddinov, O. (2020). Milliy romanchilik asosi va Qodiriy an’analari. Ijod olami, 6(3), 18–25.
10. To‘rayev, D. (2024). Matn tilshunosligi va badiiy struktura tahlili. Filologiya masalalari, 11(4), 67–74.
11. Yo‘ldoshev, Q. (2021). Badiiy tahlil asoslari va estetik idrok. Yoshlar nashriyoti.